

РОЗШИРЕННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ “ПОЧАТКОВА ОСВІТА”: ФУНКЦІОНУВАННЯ ЧАСОВИХ ФОРМ ДІЄСЛОВА

готовки магістрів “Дизайн архітектурного середовища”. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2019. 65 с.

3. Малік Т.В. Історія дизайну архітектурного середовища : навч. посібник. Київ : КНУБА, 2003. 192 с.

4. Орлова Н.С. Реалізація перспективних методів макетування та формоутворення на заняттях із технологій у старшій школі. *Витоки педагогічної майстерності : журнал Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. Серія “Педагогічні науки”*. Полтава, 2019. Вип. 24. С. 160–163.

5. Смірнова О.В. Закономірності формування природоінтегрованих будівель у міському середовищі. *Архітектурний вісник КНУБА* : наук.-вироб. зб. / відпов. ред. П.М. Куліков. Київ : Кнуба, 2016. Вип. 8–9. С. 316–323.

6. Тімохін В.О., Шебек Н.М., Малік Т.В. Основи дизайну архітектурного середовища : підруч. Київ : КНУБА, 2010. 400 с.

REFERENCES

1. Kryzhanovska, N.Ya., Votinov, M.A. & Smimova, O.V. (2018). *Osnovy landshaftnoi arkhitektury ta dyzainu* [Basics of landscape architecture and design]. *Textbook*. O.M. Beketov Kharkiv National University of Urban Economy. Kharkiv, 348 p. [in Ukrainian].

2. Kryzhanovska, N.Ya. & Smimova, O.V. (2019). *Ekodyzain: konspekt lektsii dlia studentiv 5 kursu za spetsialnistiu 191 Arkhitektura ta mistobuduvannia, osvithnia prohrama pidhotovky mahistriv “Dyzain arkhitekturnoho seredovyscha”*

[Ecodesign: a summary of lectures for 5th-year students majoring in Architecture and Urban Planning 191, Master’s degree program “Architectural Environment Design”]. O.M. Beketov Kharkiv National University of Urban Economy. Kharkiv, 65 p. [in Ukrainian].

3. Malik, T.V. (2003). *Istoriia dyzainu arkhitekturnoho seredovyscha* [History of architectural environment design]. *Teaching manual*. Kyiv National University of Construction and Architecture. Kyiv, 192 p. [in Ukrainian].

4. Orlova, N.S. (2019). *Realizatsiia perspektyvnykh metodiv maketuvannia ta formoutvorennia na zaniattiakh iz tekhnolohii u starshii shkoli* [Implementation of promising methods of layout and form-building in technology classes in high school]. *Origins of pedagogical mastery: journal of the Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University. Series “Pedagogical Sciences”*. Poltava, Vol. 24, pp. 160–163. [in Ukrainian].

5. Smimova, O.V. (2016). *Zakonomirnosti formuvannia pryrodointehrovanykh budivel u miskomu seredovyschi* [Patterns of formation of nature-integrated buildings in the urban environment]. *Architectural Bulletin of the Kyiv National University of Construction and Architecture*. Kyiv, Vol. 8–9, pp. 316–323. [in Ukrainian].

6. Timokhin, V.O., Shebek, N.M. & Malik, T.V. (2010). *Osnovy dyzainu arkhitekturnoho seredovyscha* [Fundamentals of architectural environment design]. *Textbook*. Kyiv National University of Construction and Architecture. Kyiv, 400 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 31.05.2023

УДК 378.147: 372.881.1

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.287914>

Лариса Наконечна, кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

РОЗШИРЕННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ “ПОЧАТКОВА ОСВІТА”: ФУНКЦІОНУВАННЯ ЧАСОВИХ ФОРМ ДІЄСЛОВА

Стаття присвячена питанню розширення граматичної компетенції студентів спеціальності 013 “Початкова освіта” у процесі вивчення дієслова. Автор розглядає непряме функціонування дієслівних форм – транспозицію часових форм дієслова, обґрунтовує необхідність ознайомлення студентів з цим мовним явищем, підкріплюючи свій погляд прикладами з літературних і фольклорних текстів для дітей, а також прикладами вживання транспонованих часових форм учнями.

Ключові слова: граматична компетенція; заклад вищої освіти; початкова освіта; початкова школа; час дієслова; часові форми дієслова; транспозиція часових форм дієслова.

Лит. 5.

Larysa Nakonechna, Ph.D. (Philology), Associate Professor of the
Primary Education Pedagogy Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

DEVELOPMENT OF GRAMMATICAL COMPETENCE OF THE STUDENTS MAJORING IN ELEMENTARY EDUCATION: THE FUNCTIONING OF TENSE FORMS OF THE VERB

The article is devoted to the topical issue of professional training of students of the specialty 013 “Primary Education” and the expansion of their grammatical competence.

The author examines the improvement of language competence of future primary school teachers in the process of learning verbs.

In particular, attention is focused on the indirect functioning of the verb forms of the transposition of the tense forms of the verb.

The author of the article substantiates the need for students of the “Primary Education” specialty to familiarize themselves with this linguistic phenomenon, supporting his view with examples from literary and folklore texts for children, as well as examples of students’ use of transposed tenses.

The relevance of the raised problem is due to the fact that in many texts for reading, which are addressed to children of primary school age, temporal verb forms are used in an indirect time sense, and the teacher will need to explain such examples to students.

Students of the 3rd and 4th grades are already familiar with the temporal meaning of the verb, the direct use of temporal verb forms.

But they encounter cases of indirect use of verbs in literary texts and oral speech, which is called in linguistics transposition of tense forms of verbs.

So, for example, a verb in the form of the present tense has the meaning of the past or future tense.

The purpose of the article is to outline the problem of forming the grammatical competence of students majoring in “Primary Education” by familiarizing them with the indirect use of tense forms of verbs; analyze texts for children regarding the presence of transposed tense forms of the verb; justify the necessity of familiarizing future primary school teachers with the linguistic phenomenon of transposition of temporal verb forms.

The author defines the concept of “transposition of verb tenses”, describes direct and indirect ways of using the verb, types of transposition of verb tenses in the Ukrainian language, analyzes the purpose of their use, gives examples of sentences with transposed verb forms from artistic texts for children, as well as from creative works of students, which proves the use of analyzed forms by students.

Keywords: grammatical competence; institution of higher education; primary education; Elementary School; tense of the verb; tense forms of the verb; transposition of the tense forms of the verb.

Постановка проблеми. Акцент на компетентнісному підході в сучасній українській освіті, важливість практичних мовленнєвих умінь та навичок як реалізація мовних знань, а також цінність уміння дохідливо, лаконічно і зрозуміло, а за необхідності й емоційно доносити власну думку, як і критично мислити, аналізувати отриману інформацію, спонукає педагогів-методистів по-новому дивитися на зміст навчальних програм і способи його подачі здобувачам освіти. Ми зіставили зміст навчальних програм і підручників з української мови для початкової школи та мову художніх текстів, зокрема фольклору, для дітей молодшого шкільного й дошкільного віку, живе мовлення українців і навіть самих школярів і зупинили свою увагу на такому поширеному мовному явищі, як транспозиція часових форм дієслова, або, простіше, функціонування часової дієслівної форми у невластивому їй граматичному значенні. Виходячи з цього, вважаємо, що студенти спеціальності 013 “Початкова освіта” як майбутні вчителі української мови у початковій школі мають бути ознайомлені з цим мовним явищем не тільки з метою підвищення їхньої граматичної компетенції, але й задля того, щоб можна було дохідливо і цікаво розповісти учням про непряме вживання часових форм дієслова чи відповісти на їхні запитання, а отже, зацікавити їх мовою, спонукати міркувати, аналізувати, читати уважно і вдумливо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади граматичної транспозиції і зокрема транспозиції часових форм дієслова, були закладені ще О. Потебнею, Ш. Баллі, Л. Теньєром, О. Пешковським, В. Виноградовим, а в сучасному мовознавстві різні її аспекти висвітлено в працях О. Бондаря, І. Вихованця, Н. Гуйванюк, С. Єрмоленка, А. Загнітка, В. Кононенка, І. Піддубської, С. Соколової, а також автора цієї статті.

Мета статті – окреслити проблему формування граматичної компетенції студентів спеціальності “Початкова освіта” шляхом ознайомлення з непрямым вживанням часових форм дієслова; проаналізувати тексти для дітей щодо наявності у них транспонованих часових форм дієслова; обґрунтувати необхідність ознайомлення майбутніх учителів початкової школи з мовним явищем транспозиції часових дієслівних форм.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед звернемо увагу на власне лінгвістичний аспект питання, яке розглядаємо. Транспозицією часових форм дієслова, говорячи мовою науки, є функціонування часових форм у темпоральному контексті, який не властивий їхньому морфологічному значенню. Інакше кажучи, часова дієслівна форма виражає граматичне значення не своє, а іншої часової форми, як-от: граматична форма теперішнього часу має (виражає) семантику минулого або майбутнього.

Існування у мові часової транспозиції зумовлене можливістю граматичної часової форми виконувати дві основні функції, а саме:

1) первинну – “відображає парадигматичне значення форми незалежно від контексту, позиції чи інших дистрибуцій” [1, 108]. Інакше кажучи, дієслівна часова форма реалізує своє граматичне значення, не суперечачи при цьому часовій семантиці конструкції, до складу якої входить, як-от у реченнях *Дивиться на це диво батько і сам не знає, що воно робиться; Хто поїде цією дорогою, той сам буде ситий, а кінь його голодний* (казка “Про жар-птицю та вовка”) – тут дієслівні форми теперішнього і майбутнього часу виражають семантику, відповідно, теперішнього і майбутнього;

2) вторинну, що “протиставлена первинній за рівнем свого виявлення у структурі категорії і прямою залежністю від умов комбінаторики, в силу

вступають позиційні і дистрибутивні умови презентації” [1, 108], у цьому випадку є невідповідність часової семантики морфологічної форми дієслова і контексту, у якому вона функціонує: 1) *Як **шмагоне** його тим камінцем, - змій так і **розпластавсь**, а дим **пішов** у трубу* (казка “Чабанець”); 2) *І такі **допомогали** мені по господарству: **припнуть** теля, **нарвуть** кабанові щиріці, **нагодують** курей, качок* (Є. Кравченко); 3) *От **дивиться** цар, що Данило, що не **зробе**, то **лучче** його не **буде*** (казка “Нещасний Данило”). У цих прикладах дієслівні форми майбутнього часу доконаного виду виражають значення не майбутнього, а, відповідно, минулого і теперішнього часу, на що вказує часове значення інших дієслів і контексту загалом.

Звичайно, може видатися дивним, невже і в початковій школі торкаються таких глибинних мовознавчих проблем? Чи варто це робити, а якщо й так, то у якому ракурсі, коли і на якому матеріалі? Над цим пропонуємо поміркувати.

Одним із першочергових завдань початкової школи, як і школи загалом, є формування мислячої особистості, особистості, що творить, має власний погляд, тобто людини нестандартного мислення. Уважаємо, що ознайомлення учнів з деякими нестандартними, але типовими для української мови формами вираження думки теж сприятиме вирішенню цього завдання і при тому розширюватиме їхню граматичну компетенцію завдяки поглибленню уявлення про ширші можливості передавати семантику часу відомими їм мовними засобами.

Аналізуючи тексти, адресовані школярам, нерідко натрапляємо на мовні формули, які стосуються саме часової транспозиції, як-от:

– “було, бувало + дієслово у формі майбутнього чи теперішнього часу”, типу “було сидить і думу гадає” або “бувало, як скаже, всі від сміху за животи хапаються”;

– поєднання форм теперішнього часу з маркером минулого *вчора* чи з маркером майбутнього *завтра*. Так, наприклад, Василь Сухомлинський у своєму оповіданні “Скільки ж ранків я проспав” використовує дві прості синтаксичні конструкції: 1) *Завтра починаються літні канікули* і 2) *Завтра поїдемо зі мною в поле* [4]. Вони мають загальну семантику майбутнього (визначальним є прислівник часу *завтра*), але у першій з них вжито форму теперішнього часу (тобто у вторинній, транспозиційній, функції), а в другій – майбутнього (отже, у первинній).

Уважно читаючи такі речення, учень 3–4-го класу, який уже має поняття про час дієслова і форми його вираження, задумався, про подію якого часового відтинку йдеться. Адже, з одного боку, форма дієслова вказує на дію теперішнього або майбутнього часу, з іншого – є слово *було*, *вчора*, *завтра*, яке свідчить, що події стосуються минулого чи майбутнього. Як розуміти такий текст? Чи не по-

милився автор? Чи можна так складати речення? Адже підручник пише зовсім інше.

Щоб учитель не опинився у скрутній ситуації під пильним поглядом свого кмітливого і допитливого учня, вважаємо, що йому, звичайно ж, треба знати про таке поширене, але мало знане явище української мови, як транспозиція, або граматичне перенесення часових форм дієслова.

Типова освітня програма, рекомендована МОН України для 1–4-х класів загальноосвітніх шкіл [3] не передбачає ознайомлення школярів початкової школи з явищем часової чи будь-якої іншої транспозиції, у середній школі цих питань торкаються тільки частково під час вивчення дієслова. Вперше знання про часове значення дієслова молодші школярі отримують у 3–4-х класах. При цьому пропонується вивчення часових дієслівних форм, вжитих, звичайно ж, у типовому, прямому, часовому значенні, наприклад, форма минулого часу виражає значення минулого часу, а форма теперішнього – теперішнього, як-от у реченнях: *Не раз ми з тобою, мій друже, **ходили** послухати казку осінню в гаю* (В. Булаєнко), ***Тече** Дніпро **попід** зелені гори, а на вершині Київ **мерехтить*** (Д. Павличко).

Звичайно, такий підхід, тобто оволодіння матеріалом від простішого до складнішого, від виразно виявленого до певною мірою прихованого, виправдані. Однак, як свідчать наші спостереження за мовленням молодших школярів, факти використання ними часових дієслівних форм у переносному часовому значенні є непоодинокими, вони трапляються як в усному, так і в писемному мовленні. Школярі їх уживають, не задумуючись над вибором дієслівної форми, мало того, зазвичай у правильному контексті, хоча у навчальній програмі навіть ознайомлення з цим явищем не передбачене. Але ж транспозиція є одним зі свідчень багатства мови і засобом збагачення нашого мовлення.

Так, ми аналізували використання часових дієслівних форм учнями 3–4-х класів на основі їхніх самостійно виконаних творчих письмових робіт, тобто тих, що є найбільш точним віддзеркаленням їхнього мовлення. Зафіксували низку випадків використання часових форм дієслова у транспозиційній функції. Зазвичай це найтипівіше для української мови позначення подій теперішнього формою майбутнього часу.

Зокрема у роботах учнів 3–4-х класів читаємо: 1) ***Тихо** в лісі. **Червоніють** клени. Пожовкли берези, дуби. Стало тихо. Зрідка **застукає** горобчик і **застукають** дятли;* 2) *А ось і білки **перестрибують** з гілки на гілку. Сполоханий заєць **кидається** втікати. У траві **прошелестить** їжачок, **проповзе** вуж чи гадюка;* 3) *Я люблю найбільше свого котика. Він чорносірий. Він, якщо **хоче** до хати, я його **пушу**. Тепер він виріс, його не треба пускати. Він сам **відкрис** собі двері.*

Отож, ми постали перед питанням, з яких джерел учні черпають уміння вживати транспозиційні часові форми, якщо в школі цього не вчать?

Шукаючи відповідь на своє питання, проаналізували живе мовлення прикарпатців (зазвичай діалектне), тобто звичне мовленнєве оточення школярів, а також мову художніх текстів для дітей і народних казок - перших улюблених текстів для читання школярів.

Досліджуючи транспозиційні процеси у межах граматичної категорії часу в говірках Прикарпаття, ми зіставляли особливості використання транспозиційних форм у діалектному та літературному мовленні. Виявилось, що із 11-ти зафіксованих нами типів транспозиції в сучасній українській мові [2], у досліджуваних нами говірках наявні 4, а саме: вживання форм теперішнього часу для позначення подій минулого і майбутнього, а також використання форм майбутнього часу в значенні теперішнього неактуального та минулого. Це дає нам підстави стверджувати: транспозиційні дієслівні форми є типовими для мовців з оточення школярів (у нашому випадку Івано-Франківської області), що, своєю чергою, зумовлює виникнення цих форм і в їхньому мовленні.

Досліджуючи транспозиційні переходи між часовими грамами дієслова у сучасній українській мові, ми зацікавилися питанням, чи характерне явище часової транспозиції для мови українських народних казок, якщо так, то які саме типи зафіксовані і яку роль вони виконують.

Проаналізувавши тексти низки українських народних казок, виявили, що найбільш поширеною транспозиційною видо-часовою дієслівною формою, зафіксованою у казках, є форма майбутнього часу доконаного виду (ДВ). Ця дієслівна форма поза межами контексту сприймається мовцем як така, що позначає дію, що відбудеться після моменту мовлення, це її первинна функція. Однак тексти народних казок засвідчують використання майбутнього ДВ у значенні минулого ДВ як у контексті минулого, так і в контексті теперішнього, а також із семантикою теперішнього. При цьому зберігається видове значення результативності дії.

Розглянемо кожен з цих видів часової транспозиції майбутнього ДВ детальніше.

За нашими спостереженнями, у мові українських народних казок часова форма майбутнього ДВ, що функціонує у сфері іншої часової грами, найчастіше поєднується з підсилювально-емоційною часткою *як*. Якщо структура “як + майб. ДВ” вжита у контексті теперішнього чи минулого, то дієслівна форма репрезентує раптову, несподівану, одиничну результативну дію, яка у прямому вживанні виражається формою минулого ДВ.

Так, наприклад, у реченні *Та манув, манув, як одвів од берега, тоді як схватиться, упав на березі,*

перекинувся чоловіком, надів свою одежу, а то Данилова одежа і була (казка “Нещасний Данило”) часова форма майбутнього ДВ з часткою *як* вжита у значенні минулого ДВ у загальному контексті минулого. На це вказують маркери минулого – предикати *манув, була*, виражені формами минулого НДВ. Порівняймо, *Та манув, манув, як одвів од берега, тоді як схватився, упав на березі, перекинувся чоловіком...* - семантика конструкції збережена.

У синтаксичній конструкції *Коли це як зашумить, як загримотить грім – аж дворець затрясся; а царевич і каже...* (казка “Царівна-жаба”) форма майбутнього ДВ із часткою *як* так само, як і в попередньому реченні, виконує роль форми минулого ДВ, позначаючи раптову результативну дію, однак функціонує у загальному контексті теперішнього, маркованому дієсловом у первинній функції теперішнього (*каже*), що завершує ланцюг послідовних дій.

У структурі “як + майб. ДВ” підсилювальна частка *як* може бути замінена іншою підсилювально-емоційною часткою *коли*: *Дурень прокинувся, коли гляне – аж стоїть корабель: сам золотий, цюгли срібні, а паруси шовкові так і понадимались – тільки летіти!* (казка “Летючий корабель”).

У народних казках часто натрапляємо на синтаксичні конструкції, як-от: *От один як ударе через ліве плече, так меч і розскочивсь. А другий як ударе навхрест через праве – тільки сорочку перерубав* (казка “Чабанець”), *Іван-царевич як стрельне – загула стріла ні високо, ні низько – вище хат, та й упала ні далеко, ні близько – коло села в болоті* (казка “Царівна-жаба”), де дієслова пов’язані між собою причинно-наслідковими відношеннями і кожна наступна дієслівна форма позначає дію, що відбувається пізніше за часом.

У тексті казки спостерігаємо синонімічне використання часових форм, транспозиційної і вжитої у прямому значенні, як семантично рівноправних. Так, у казці “Про Покотигорошка” поряд подано два семантично і структурно подібні речення, предикативна модель яких різниться тільки наявністю / відсутністю транспозиції часової дієслівної форми: *Чорт як замахнеться на Покотигорошка, то вбив його по самі кісточки* (казка “Про Покотигорошка”). Очевидно, що транспозиційна форма майбутнього ДВ *як замахнеться* сприймається як рівнозначна формі минулого ДВ *як кинув*. Однак вважаємо транспозиційну форму все ж більш емоційно насиченою, з додатковим відтінком раптовості, інтенсивності, несподіваності.

У казкових текстах натрапляємо також на приклади функціонування дієслівної форми майбутнього ДВ у значенні минулого ДВ у синтаксичному контексті теперішнього за відсутності підсилювальної частки *як*. Темпоральна зона теперішнього представлена теперішнім актуальним (конкретної, оди-

ничної дії) і теперішнім неактуальним, розширеним (повторюваної, типової дії). Це зумовлює використання транспозиційної форми майбутнього ДВ для позначення як конкретної одиничної ситуації моменту мовлення, так і повторюваної, типової у сфері розширеного теперішнього. Порівняймо,

1) використання форми майбутнього ДВ у сфері теперішнього актуального: *А Іван-царевич дивиться на жінку та їй собі дивується: як-таки з такої зеленої жаби та зробилася така гарна молодичка, що їй очей не одірвеш!* = не можна одірвати (казка “Царівна-жаба”). *От вона як пішла з Іваном-царевичем, як зачала танцювати, то їй до землі не черкнеться – легко та гарно!* = не черкається (казка “Царівна-жаба”);

2) функціонування форми майбутнього ДВ у сфері теперішнього неактуального, увиразненої показниками плану теперішнього, семантики повторюваності, типовості ситуації. У цьому випадку транспозиційна форма може репрезентувати

а) семантику дієслівної форми теперішнього, як, наприклад, у реченні *Вона у мене в голові нужу щукає, як приїде в гості = як приходить* (казка “Царівна-жаба”);

б) семантику форми минулого ДВ (значення результативності зберігається) або форми теперішнього (видове значення втрачається), при цьому часову семантику конструкції визначають інші маркери: *То оце він їздить по річці, ловить рибку та їй годусь діда їй бабу, наловить та віддасть – і знову поїде* = наловив, віддав і поїхав / ловить, віддає і їде (казка “Телесик”). Зауважимо, що у конструкції *наловить та віддасть – і знову поїде*, вжитій самостійно, транспозиція не відбувається, дієслівні форми виконують первинну функцію. Тільки у поєднанні з частиною, що виражає план теперішнього і семантику типовості (на це вказують дієслова у формі теперішнього і маркер кратності *знову*), виникають умови для транспозиції.

У конструкції *Відпочинуть змій – та їй знову гризуть, відпочинуть – та їй знов...* (казка “Телесик”) теж наявна транспозиція форм майбутнього ДВ у план теперішнього неактуального повторюваної ситуації, на що вказує предикат у формі теперішнього *гризуть*, структура “Майбутній ДВ + теперішній” та лексема *знову*. Структура *відпочинуть – та їй гризуть* синонімічна структурам *відпочили – та їй гризуть / відпочивають – та їй гризуть* (з семантикою кратності), у яких дієслівні форми вжиті у прямому часовому значенні.

Аналіз текстів українських народних казок засвідчив також наявність транспозиції дієслівних форм теперішнього у сферу майбутнього, як-от у реченні *...прибув такий царський указ, щоб збиралася до царя на обід, і хто збудує такий корабель, щоб літав, і приїде на тім кораблі, за того цар дочку віддає* (казка “Летючий корабель”). У конструкції

хто збудує такий корабель, щоб літав, і приїде на тім кораблі, за того цар дочку віддає предикати *збудує, приїде, віддає* поєднані відношеннями зумовленості: дія, виражена формою теперішнього, може відбутися тільки за умови виконання дій, що передані формами майбутнього. Таким чином, у цьому ланцюгу послідовних дій остання дія є хронологічно пізнішою, і вона ніяк не може бути виражена формою теперішнього у прямому значенні, отож є транспозиційною.

Отож, проаналізувавши мову низки українських народних казок, з’ясували, що з дванадцяти видів транспозиційних переходів у межах граматичної категорії часу, зафіксованих у сучасній українській мові [2], у казках зазвичай вживаються чотири види: 1) форма майбутнього ДВ у значенні минулого ДВ; 2) форма майбутнього ДВ із семантикою минулого ДВ у контексті теперішнього; 3) форма майбутнього ДВ у значенні теперішнього часу; 4) форма теперішнього часу у значенні майбутнього.

Висновки. Народна казка, як і місцеві говірки, безперечно, втілюють багатовіковий досвід народу, є виразниками світосприйняття, внутрішнього світу багатьох поколінь з найдавніших часів, поєднуючи сучасність з минулиною.

У мовленні носіїв української мови транспозиційні часові форми дієслова є такими ж природними, як і форми, що виконують первинну функцію. Вони властиві як літературній мові, так і народній, що засвідчують художні літературні і фольклорні тексти для дітей, а також діалектне мовлення. Виходячи з цього, вважаємо, що транспозиційні дієслівні форми, безсумнівно, заслуговують на увагу не тільки з боку мовознавців, але й учителів української мови та учнів, зокрема початкової школи, хоча би на рівні загального ознайомлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загнітко А.П. Корелятивність первинних і вторинних функцій морфологічних форм. *Семантика і функції граматичних структур* : зб. наук. праць. Київ : НМК ВО, 1991. С. 101–110.
2. Наконечна Л. Типи транспозиції часових форм дієслова в поліпредикативних структурах сучасної української мови. *Українознавчі студії*. 2009. № 10. С. 78–83.
3. Сухомлинський В. Казки школи під голубим небом. URL: <https://mala.storinka.org/казки-школи-під-голубим-небом-збірка-оповідань-василя-сухомлинського-від-о-до-т.html>
4. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О.Я. 3–4 клас (2022). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf>
5. Чарівні казки : збірник / упоряд. Л.Ф. Дунаєвської. Київ : Веселка, 1992. 191 с.

REFERENCES

1. Zahnitko, A.P. (1991). Koreliatyvnist pervynnykh i vtorynnykh funktsii morfolohichnykh form [Correlation of

ІНФОРМАЦІЙНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ПЛАТФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗВО

primary and secondary functions of morphological forms]. *Semantics and functions of grammatical structures: Collection of science works*. Kyiv, pp. 101–110. [in Ukrainian].

2. Nakonechna, L. (2009). *Типу transpozycji czasowych form diieslova v polipredykativnykh strukturakh suchasnoi ukrainskoi movy* [Types of transposition of tense forms of the verb in polypredicative structures of the modern Ukrainian language]. *Ukrainian studies studios*. No. 10. pp. 78–83. [in Ukrainian].

3. Sukhomlynskyi, V. *Kazky shkoly pid holubym небом* [Tales of school under the blue sky]. Available at: <https://ma>

[la.storinka.org/казки-школи-під-голубим-небом-збірка-оповідань-василя-сухомлинського-від-о-до-т.html](https://ma.la.storinka.org/казки-школи-під-голубим-небом-збірка-оповідань-василя-сухомлинського-від-о-до-т.html) [in Ukrainian].

4. *Typova osvithnia prohrama, rozrobлена pid kerivnytstvom Savchenko O.Ia. 3–4 klas* (2022). [A typical educational program developed under the leadership of Savchenko O.Ya. 3–4 grade]. Available at: https://mon.gov.ua/storage/app/media/za_galna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf [in Ukrainian].

5. Charivni kazky: Zbirnyk [Magical tales: Collection]. (Ed.). L.F. Dunaievska. Kyiv, 1992. 191 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 07.06.2023

УДК 378.147

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.287944>

Юлія Силенко, аспірант та асистент кафедри педагогіки педагогічного факультету
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Яна Романцова, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Олена Лисицька, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Ярослав Гарбич, аспірант кафедри інформатики та методики її навчання
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ІНФОРМАЦІЙНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ПЛАТФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗВО

У статті обґрунтовується інформаційне освітнє середовище як платформа реалізації ІКТ у ЗВО. Зазначено, що реалізація інформаційного освітнього середовища у ЗВО будується на основі компетентнісного підходу з уможливленням особистісно зорієнтованого навчання. Відтак, роль викладача в інформаційному освітньому середовищі ЗВО трансформується на роль модератора, тьютора, фасилітатора та ментора, що зумовлює індивідуальні і групові зустрічі (тьюторський супровід) між учасниками навчання з можливістю побудови індивідуальної освітньої траєкторії на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії та партнерської підтримки. З'ясовано, що ІКТ у ЗВО реалізовує першочергове завдання, що зумовлює адаптацію особистості до життя в інформаційному суспільстві. Авторами окреслено основні ІКТ, що можуть реалізовуватись у ЗВО та обґрунтовано стратегії використання деяких із них. Відповідно, проаналізовані концепційні основи уможливили виділення авторами переваг і недоліків використання ІКТ в інформаційному освітньому середовищі ЗВО.

Ключові слова: інформаційне освітнє середовище у ЗВО; інформаційно-комунікаційні технології у ЗВО; програмні засоби освітнього призначення; мультимедійні комплекси; комплексно-системне застосування інтерактивних засобів навчання та технологій; компетентнісний підхід з уможливленням особистісно зорієнтованого навчання; суб'єкт-суб'єктна партнерська взаємодія між викладачем та студентом; тьюторський супровід в ІКТ; андрагогічна та герогогічна модель навчання в інформаційному освітньому середовищі.

Лім. 18.

Yuliia Sylenko, Postgraduate Student and Assistant of the Pedagogy Department,
Faculty of Pedagogy, Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University
Yana Romantsova, Ph.D. (Philology), Associate Professor of the Foreign Language Department,
Yaroslav Mudryi National Law University
Olena Lysytska, Ph.D. (Philology), Associate Professor of the Foreign Language Department,
Yaroslav Mudryi National Law University
Yaroslav Harbych, Postgraduate Student of the Informatics and Methods of its Teaching Department,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

INFORMATION EDUCATIONAL ENVIRONMENT AS A PLATFORM FOR THE IMPLEMENTATION OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN AN INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

The article substantiates the informational educational environment as a platform for the implementation of information and communication technologies in a higher education institution, which is determined by today's requirements in connection with